

To be or not to be dominant... is that the question?

De voorbije jaren is er heel wat te doen geweest over het concept dominantie bij honden. Niet alleen dominantie tussen honden, maar ook dominantie naar mensen toe. Velen hebben zich het hoofd gebroken over deze term en de onduidelijkheid werd alleen maar groter. In wat volgt proberen we deze onduidelijkheid vorm te geven, om vervolgens een alternatief model voor te stellen.

Lees meer

Spelers in het debat

Belangrijk is dat we, vooraleer we de verschillende visies bespreken, toch eerst toelichten wie de spelers zijn in dit debat.

Aan de ene kant heb je de pure ethologen, vaak gedragsbiologen, die observeren en registreren. Welke gedragselementen worden vertoond in welke context en kunnen we dat onderbrengen in gedragssystemen? Hier wordt gedrag vaak minutieus ontleed en geobjectiveerd. Een geweldige wetenschap die de bouwstenen levert voor alle andere.

Aan de andere kant heb je een diverse groep mensen die eerder gaan interpreteren, ook vertrekkend van waarnemingen, maar steeds op zoek naar het onderliggende waarom. Ook boeiend en noodzakelijk, maar waar de ene soms evidente verklaringen weigert aan te nemen, wegens niet voldoende bewezen, gaat de andere soms net het omgekeerde doen.

Helemaal verwarrend wordt het wanneer men elementen van de ene diersoort gaat vergelijken met die van een andere diersoort, de vergelijkende ethologie.

Behaviouristen, cognitief ethologen, eco-ethologen... iedereen kijkt met een andere bril naar dezelfde feiten en ziet helaas soms enkel wat zij/hij wil zien.

Omdat wij mensen, en dus in onze communicatie met honden bijzonder beperkt, ons enkel iets kunnen voorstellen dat we zelf kunnen vatten, gaan we meestal op zoek naar verklaringen waarin we iets van ons menselijke denken terug vinden. Niks mis mee, zolang we maar weten dat een verklaring louter een concept is, een manier om het onverklaarbare begrijpbaar te maken. Iemand anders kan een ander concept/model voorop stellen, dat op een gelijkwaardige manier dezelfde waarnemingen verklaart; gelijkwaardig, maar anders. We dienen dus kritisch te blijven tegenover onze concepten en ze ook open te stellen voor kritiek. Zo gaat wetenschap vooruit, ook gedragswetenschap. Hypotheses worden geformuleerd en onderzocht, vervolgens weerlegd of bevestigd.

Dominantie: misverstand rond woordgebruik

Over het onderwerp dominantie zijn een paar interessante artikels verschenen. Twee geven een totaal andere insteek en zijn dus zeker het vergelijken waard. Het ene is van de hand van John Bradshaw en het andere van Simona Cafazzo. De referenties zijn achteraan terug te vinden. Maar zijn ze wezenlijk zo verschillend?

John Bradshaw stelt dat er een groot misverstand is ontstaan rond het gebruik van het woord dominantie. Zeker wanneer het woord gebruikt werd om een motivatie te omschrijven bij agressief gedrag van honden naar mensen. De chihuahua is dominant agressief tegenover zijn 90 kilogram wegende baas. Hij ziet zichzelf als de roedelleider. En dit omdat de hond gromt als de eigenaar in de buurt komt van de eetbak of een beentje of wanneer de hond op de schoot van zijn bazinnetje zit. We voelen allen aan dat er iets mis is, alleen... wat is er echt aan de hand? Wie bij deze situatie aan de eigenaars het concept van dominantie, zoals het klassiek werd beschreven bij de wolf, gebruikt, ziet na korte tijd de eigenaars afhaken.

Eerst dus nog eens een paar misverstanden opruimen.

Dominantie is geen eigenschap van een dier

Hoe vaak horen we niet zeggen dat honden dominant zijn? Men omschrijft dan dominante honden als honden die over de mogelijkheden beschikken om steeds te bekomen wat ze willen. Met vriendelijkheid als het kan, met geweld als het moet.

Wanneer dominantie een echte karaktereigenschap is, dan moet het stabiel zijn doorheen de tijd en doorheen verschillende omstandigheden. Studies hebben echter aangetoond dat gedragstests bij pups zeker geen goede voorspellende waarde hebben voor dit kenmerk. Ze hebben ook aangetoond dat een individu dat "dominant" is in een bepaalde situatie, dat niet noodzakelijk is in een andere.

Het verkeerde gebruik van het woord dominantie als eigenschap van een dier, gaat helaas ook vaak leiden tot het gebruik van gevaarlijke methodes "om het dier te veranderen", zoals in het artikel over Cesar Millan in de vorige nieuwsbrief geschetst werd.

Dominantie als eigenschap van een relatie

Als je dominantie beschouwt als eigenschap van een relatie, dan geeft het een richting aan. Een dier is dominant over een ander dier waar het een sociale band mee heeft. Zelfs als we het daar al over eens zouden raken, dan nog kunnen er belangrijke verschillen bestaan in wat we eronder verstaan. Soms gebruikt men het om de uitkomst van een eerste ontmoeting van twee vreemde honden te omschrijven, soms is het een uitkomst van herhaalde vorige ontmoetingen voor dieren die in een vaste groep leven... weer een enorm verschil. Maar waar zit de relatie in het eerste voorbeeld? En zelfs als we de laatste omschrijving aanhouden, dan nog kan het gaan over dieren die keer op keer alle conflicten hebben aangegaan en gewonnen, over honden aan wie door andere honden voorrechten worden toegekend, over honden die door de andere van de groep gevreesd worden, of honden die gewoon door hun manier van 'zijn' net conflicten overbodig kunnen maken. Voeg daar dan nog de dimensie tijd aan toe (zijn ze het hun ganse leven of maar een bepaalde periode), dan begrijpen we waarom zoveel misverstanden ontstaan zijn. Dominantie is er tussen twee dieren. Wanneer er veel dergelijke relaties zijn, dan kunnen we het over groepsrangorde/hiërarchie hebben. Los daarvan bestaan er nog verschillende types: lineaire of niet-lineaire vormen.

En dan hebben we ons niet eens de vraag gesteld of het ganse concept van rangorde en dominantie niet enkel in ons hoofd bestaat: kunnen honden dit concept vatten, zien ze elkaar als relatief in rang? Er zijn toch aanwijzingen dat honden naar gelang de uitkomst van een conflict de zijde kunnen kiezen van een van de antagonististen.

Wie geen dag de tijd heeft om aan zijn toehoorder uit te leggen wat voor haar/hem juist dominantie is, gebruikt het concept dus beter niet. Het gevaar dat de gesprekspartner onder dominantie iets anders verstaat, is te groot. Het kan alleen leiden tot misverstanden.

Deze zomer was ik in Wenen op een congres en daar werd een model getoond waarbij men met computer en op basis van twee heel eenvoudige wetten, nl. de afstand tot de prooi en de afstand van de verschillende jagende dieren tot elkaar, schijnbaar ingewikkelde jachtpatronen kon verklaren, zonder dat daar iets van rangorde of roedelleiderschap voor nodig was. Hallucinant gewoon en een lesje in nederigheid voor wie denkt iets van dieren te begrijpen.

Dominantie bij de wolf?

Hoe zit het dan met de wolf? We kunnen ons de vraag stellen of het sowieso iets uitmaakt te weten hoe het bij de wolf zit. Leven wij nog op dezelfde manier als de cro magnon mens? Meer en meer worden (vooral cognitief) ethologen er zich van bewust dat honden en wolven echt verschillende diersoorten zijn, ook al komt de eerste uit de tweede voort. Gedragmatig hebben ze andere karakteristieken nodig gehad om te kunnen overleven in de wereld waarin ze terecht gekomen zijn. Honden zijn geen tamme wolven, het zijn honden, gelukkig maar.

En zelfs bij wolven weten we het niet echt zeker meer. Observaties in het wild zijn zeldzaam en onze vermeende kennis is bijna uitsluitend gebaseerd geweest op observaties van kleine groepen wolven die in een artificiële situatie (halve gevangenschap) werden gehouden.

In een prachtig artikel in het 2008 winternummer van *International Wolf*, neemt de befaamde wolvenspecialist David Melch duidelijk afstand van het begrip alfa wolf. Nadat hij jaren tussen wilde wolven had kunnen leven, publiceerde Melch in 1999 het artikel *Alfa Status, Dominance, and Division of Labor in Wolf Packs* in the *Canadian Journal of Zoology* waarbij hij formeel de foute informatie in de wetenschappelijke literatuur corrigeerde. Nadien kwam er een vervolg in 2000 met het artikel *Leadership in Wolf, Canis lupus, Packs* in the *Canadian Field Naturalist*. Helaas blijkt het 20 jaar te duren vooraleer een concept dat heerst, wordt vervangen door een ander.

Ondertussen zijn al vele wolvenspecialisten overgestapt op de nieuwe terminologie. Volgens Melch is het geen semantische discussie, maar gaat ze over biologische correctheid waarbij we de werkelijkheid weergeven in bewoordingen die de sociale en biologische rol van de dieren aantonen, eerder dan dat we verkeerde concepten blijven ondersteunen. We praten over ouderdieren in plaats van over dominante roedelleiders.

De enige plaatsen waar het oudere concept nog zou kunnen behouden blijven, is in plaatsen als Yellowstone, waar door een overmaat aan prooidieren de groepen echt heel groot kunnen worden. In dergelijke omstandigheden kunnen moeders en dochters, doordat ze langer samen blijven, tegelijkertijd loops worden en kweken. De dochters paren dan wel meestal met reuen van buiten de groep. Zo ontstaat wel meer competitie binnen deze groepen. Toch zou men om verwarring te voorkomen ook dan beter praten over de matriarch teef.

Dominantie bij de zwerfhond?

Een ander onderzoeksobject is de zwerfhond of half verwilderde hond. Daar zijn de meningen erg verdeeld. Sommige onderzoekers zien geen bewijs voor een echte hiërarchie. Andere (oa. Cafazzo) komen wel tot de conclusie dat er een echte hiërarchie bestaat, al is het type rangorde nog niet steeds duidelijk. Belangrijk daar zou eerder het voorkómen van agressie van het dominante dier zijn, door het vertonen van onderworpen-groepsversterkend gedrag van de ranglagere dieren.

Opnieuw in Wenen was een Russische onderzoeker die aantoonde dat in Moskou een "taakverdeling" bestaat tussen de rondzwervende honden die in losse groepen samenleven. Elke hond had zijn eigen strategie om voedsel te verwerven, aangepast aan zijn eigen persoonlijkheid.

Dominantie bij groepen samenlevende honden?

Voor groepen samenlevende honden zijn er dan weer andere studies en ook daar zijn er aanduidingen dat er een soort rangorde zou kunnen bestaan, gebaseerd op verschillende mechanismen: agressie, agressieremmend gedrag, derde partij interventies, groepsversterkende gedragingen... het hele gamma. Geen enkel daarvan kan worden aangeduid als de hoeksteen van het systeem, alles is noodzakelijk om tot een hechte groep met minimale conflicten te komen. Voor de ene weer een bewijs dat honden zich kunnen inleven in de gevoelswereld van een andere hond, voor de andere niets méér dan aangeleerd gedrag. Maar nergens wordt dominantie (nog) gelijkgesteld aan het beheersen van alles wat de andere honden in de groep belangrijk vinden.

Dominantie bij de huishond?

Zo komen we stilaan bij de huishond en de waarde van het concept dominantie. Hebben we het nodig om te verklaren wat we zien? Zeker niet, of zeker niet altijd. Bij onze hond kunnen we bijna alles verklaren wanneer we vertrekken van leerprocessen waarbij de hond geleerd heeft wat een bepaald gedrag hem of haar oplevert aan de ene kant, het begrip resource holding potential (de mogelijkheid die een dier heeft om iets wat het heeft te kunnen behouden en de prijs die het bereid

is daarvoor te betalen) en observationeel leren aan de andere kant. Honden kunnen leren uit het zien van wat andere doen, ze kunnen leren hoe de verhoudingen zijn tussen sociale partners, louter door het zien van een conflict of zelfs van de betrokkenen na het conflict. Honden spenderen het grootste deel van hun tijd door te observeren, meestal van de andere levende wezens in de omgeving, van ons dus. Op die manier kunnen ze makkelijk hun kansen inschatten om iets te bekomen en de beste strategie selecteren die ze daarvoor moeten aanwenden. Die strategie proberen ze uit en dat leidt tot een resultaat. Dat resultaat zal bepalen of de strategie in analoge omstandigheden al dan niet opnieuw gebruikt wordt.

Dit opent mooie perspectieven: wanneer we de uitkomst van een strategie kunnen bepalen, kunnen we in veel gevallen de gebruikte strategie moduleren. We kunnen honden leren hoe ze beter gaan worden, niet door gedrag te bestraffen met een positieve straf (iets onaangenaams toedienen), maar door gewenst gedrag aan te leren en te belonen. Eens het dier “weet” dat het iets bekومت wanneer het voor ons in die omstandigheden gewenst gedrag vertoont, dan neemt de voorspelbaarheid van het succes toe en meteen daalt de stress over de uitkomst en de bijhorende frustratie wanneer het vertoende (ongewenste) gedrag niet lukt.

Net die frustratie en stress liggen aan de basis van veel agressief gedrag bij overigens voor de rest fijne honden. “Hij is normaal echter zo lief meneer” is niet voor niets de meest gehoorde zin in mijn praktijk. Het onbegrijpelijke wordt begrijpbaar, de manier om het te bekomen ook. Rehabilitatie van agressieve dieren binnen een context “gezin” is meestal gestoeld op duidelijkheid in de communicatie, speltherapie en aanleren van gedragingen die voor beide partijen een win-win situatie opleveren. Dan kan er vertrouwen en groepsgevoel komen. Vandaar de noodzaak om eenvoudige gehoorzaamheid in te schrijven in elk behandelingsplan. Niet omwille van het trucje, wel omwille van de interactie “voor wat, hoort wat” en de voorspelbaarheid van de beloning.

Wie echter vertrekt van het concept dominantie en overheersing, valt snel terug op correctieve methodes, met alle gevolgen vandien.

Rudy De Meester

Literatuur

Bradshaw, J. W. S., Blackwell, E. J., Casey, R.A., 2009. Dominance in domestic dogs-useful construct or bad habit? *Journal of Veterinary Behavior*. 4, 135-144.

Cafazzo, S., Valsecchi, P., Bonanni, R., Natoli E., 2010. Dominance in relation to age, sex, and competitive contexts in a group of free-ranging domestic dogs. *Behaviour Ecology*. doi:10.1093/beheco/arq001